

Bewoners van Oosterwold telen voedsel voor Almere

Realisatie van Coöperatie Stadslandbouw Oosterwold

Marcel Vijn, Arjan Dekking, Linda Hansman & Jan-Eelco Jansma

rapport 380
December 2021

WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

Wetenschapswinkel

Bewoners van Oosterwold telen voedsel voor Almere

Realisatie van Coöperatie Stadslandbouw Oosterwold

Marcel Vijn, Arjan Dekking, Linda Hansman & Jan-Eelco Jansma

rapport 380
December 2021

WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

Colofon

Titel	Bewoners van Oosterwold telen voedsel voor Almere
Trefwoorden	stadslandbouw, Oosterwold, korte keten, coöperatie
Keywords	urban agriculture, Oosterwold, short supply chain, cooperative
Opdrachtgever	Coöperatie Stadslandbouw Oosterwold
Projectuitvoering	Marcel Vijn, Arjan Dekking, Linda Hansman en Jan-Eelco Jansma
Projectcoördinatie	Marcel Vijn
Financiële ondersteuning	Wageningen Wetenschapswinkel
Begeleidingscommissie	Lèneke Pfeiffer Marcel Vijn Jan-Eelco Jansma Jan-Albert Blaauw Martin Bongers Jacqueline Meijers Corinne van Velzen Sjoerd Buurman Ardjan Vermue

Fotoverantwoording	De foto's, kaartjes en figuren zijn vervaardigd door de auteurs of de meewerkende studenten, tenzij anders aangegeven
Vormgeving	Wageningen University & Research, Communication Services
Druk	RICOH, 's-Hertogenbosch
Bronvermelding	Verspreiding van het rapport en overname van gedeelten eruit worden aangemoedigd, mits voorzien van deugdelijke bronvermelding
ISBN	978-94-6395-958-2
DOI	https://doi.org/10.18174/552975
Licentie	CC BY-NC 4.0

Wageningen, Wetenschapswinkel rapport 380

Bewoners van Oosterwold telen voedsel voor Almere

Realisatie van Coöperatie Stadslandbouw Oosterwold

Rapportnummer 380

Marcel Vijn, Arjan Dekking, Linda Hansman en Jan-Eelco Jansma
Wageningen, december 2021

Stichting Stadslandbouw Oosterwold

Stichting Stadslandbouw Oosterwold wil bewoners van Oosterwold verbinden en ondersteunen bij de ontwikkeling van stadslandbouw in Oosterwold. Zowel bij de teelt als het vermarkten van producten. Dit door het aanbieden van kennis, het samen inkopen van grondstoffen etc.

Wageningen Plant Research

Postbus 430
8200 AK Lelystad
0320 291111

Wageningen Plant Research (WPR) is onderdeel van Wageningen University & Research. Binnen WPR doet Open Teelten onderzoek naar duurzame landbouwsystemen.

Wageningen University & Research Wetenschapswinkel

Postbus 9101
6700 HB Wageningen
(0317) 48 39 08
wetenschapswinkel@wur.nl

Maatschappelijke organisaties zoals verenigingen en belangengroepen, die niet over voldoende financiële middelen beschikken, kunnen met onderzoeksvragen terecht bij de Wageningen Wetenschapswinkel. Deze biedt ondersteuning bij de realisatie van onderzoeksprojecten. Aanvragen moeten aansluiten bij de werkgebieden van Wageningen University & Research: duurzame landbouw, voeding en gezondheid, een leefbare groene ruimte en maatschappelijke veranderingsprocessen.

Inhoud

Colofon	2
Inhoud	5
Voorwoord	7
Samenvatting	9
Summary	11
1 Inleiding	13
1.1 Aanleiding	13
1.2 Doel van het onderzoek	14
1.3 Opzet en aanpak	15
2 Almere, stadslandbouw en Oosterwold	17
3 Inventariserend onderzoek	21
3.1 ACT	21
3.2 De stage van master-student Linda Hansman	21
4 De pilot	25
4.1 Inleiding	25
4.2 De resultaten van de pilot	25
4.3 Evaluatie van de pilot	28
5 Aanbevelingen	31
6 Toekomstvisie	33

Voorwoord

Om de aanleiding van onze pilot, die we met ondersteuning van de Wetenschapswinkel van Wageningen Universiteit & Research hebben uitgevoerd, goed te begrijpen, moeten we nog even heel kort stilstaan bij de potentie van Oosterwold op het vlak van lokale voedselvoorziening. Oosterwold is een gebied van meer dan 4.300 hectare en de komende jaren zullen ca. 15.000 huishoudens zich hier vestigen. Elke eigenaar van een perceel in Oosterwold is verplicht om 50% van dat perceel in te zetten voor stadslandbouw. In totaal gaat het dan dus om meer dan 2.000 hectare stadslandbouwgrond! De Gemeente Almere en Zeewolde hebben dit in een ambitie verwoord: 10% van het regionale 'voedselmandje' van Almere moet uit Oosterwold kunnen komen.

Een meerwaarde van stadslandbouw is dat de productie ook 'vervaard' kan worden, anders gezegd: dat het verder komt dan alleen voor eigen gebruik. De doelstelling van de Coöperatie Stadslandbouw Oosterwold is dat de producten beschikbaar komen voor andere bewoners in en rond Almere. Voor professionele afnemers maar ook voor ideële instellingen als Buitengewoon Almere.

Stadslandbouw, inclusief die verwaarding, ontstaat niet vanzelf. Bewoners worden geconfronteerd met flinke uitdagingen op het gebied van planning, teelt en oogst enerzijds en anderzijds op het vlak van logistiek, verkoop en distributie. En om de Oosterwolders met dit hele proces te helpen hebben we een paar jaar geleden de Coöperatie Stadslandbouw Oosterwold opgericht. De coöperatie is ondertussen enthousiast aan de slag gegaan met verschillende activiteiten om de stadslandbouw naar een hoger plan te brengen. En één van deze activiteiten is de pilot met de WUR, waarbij we een 'proof-of-concept' wilden opzetten van de mogelijkheden van stadslandbouw. Erg mooi ook dat deze pilot samen met de Plus supermarkt in Almere Buiten kon worden uitgevoerd. Mede dankzij de ondersteuning en advies van de bij dit project betrokken onderzoekers, stagiaires en studenten is de pilot voor de coöperatie in ieder geval al volledig geslaagd te noemen. Het was fantastisch om de verschillende groenten bij de Plus in de winkel te zien liggen, waarbij dit ook nog eens uitgebreid aandacht in de lokale pers heeft gekregen

We gaan nu de volgende stappen zetten naar een gemeenschap op basis van stadslandbouw: opschalen, een centrale food-hub realiseren, een handboek schrijven en ga zo maar door. Maar het belangrijkste is de verbinding met alle Oosterwolders. Bijeenkomsten organiseren en de bewoners echt enthousiast krijgen!

Jan-Albert Blaauw
Coöperatie Stadslandbouw Oosterwold

Samenvatting

Oosterwold is het 4.300 ha grote, nieuwe, stadsdeel tussen Almere en Zeewolde waar bewoners minimaal de helft van hun kavel moeten bestemmen voor voedselproductie/stadslandbouw. Hoe dit gestalte gaat krijgen laat Almere aan de bewoners over. Zelforganisatie is naast stadslandbouw een van de belangrijke elementen van de planning van het gebied. De bewoners van Oosterwold omarmen de extra opgave om in deze wijk te kunnen wonen, maar ze worstelen wel met de praktische uitvoering. Zowel teelt als afzet wordt als een uitdaging ervaren door de bewoners.

Stichting 'Stadslandbouw Oosterwold' wil bewoners van Oosterwold verbinden en ondersteunen bij de ontwikkeling van deze stadslandbouw, zowel bij de teelt als het vermarkten van producten. De stichting vraagt ondersteuning om deze vorm van stadslandbouw verder uit te werken en wil dit graag samen met de Wetenschapswinkel van Wageningen University & Research verder onderzoeken.

In dit project gaan Wageningse wetenschappers en studenten samen op zoek naar antwoorden op de volgende vraag:

Hoe kan de voedselproductie en -vermarketing in Almere Oosterwold georganiseerd worden rond een groot aantal kleine (semi)professionele stadslandbouwers zodanig dat deze ook acceptabel is voor (lokale/regionale) professionele partijen in de markt, zoals horeca, supermarkten, cateraars, etc.?

Dit project bestond uit een drietal hoofdactiviteiten:

1. De inzet van een ACT-groep
2. Stageonderzoek door een master student
3. De uitvoering van een pilot op het gebied van teelt en vermarketing

(1) De ACT-groep ging aan de slag met het beantwoorden van de vraag of bewoners van Oosterwold bereid zijn om voedsel te produceren voor een externe markt. Wat weerhoudt bewoners om dit te doen en welke oplossingen kunnen we hiervoor aandragen waren logische vervolgvragen in dit onderzoek.

De ACT-groep onderscheidde drie verschillende doelgroepen voor de coöperatie; nauwelijks geïnteresseerde bewoners, matig geïnteresseerde bewoners en door stadslandbouw geëngageerde bewoners. Voor elk van deze doelgroepen moet de stichting/coöperatie instrumentarium ontwikkelen om deze te helpen stadslandbouw in Oosterwold tot wasdom te brengen.

De belangrijkste boodschap was dat bewoners van Oosterwold belang hebben bij een sterkere gemeenschapsvorming en behoefte hebben aan ondersteuning bij het verkopen en distribueren van hun overproductie.

(2) Een master student van Wageningen Universiteit droeg bij aan dit project in het kader van haar stage. Hierbij zijn de volgende onderwerpen onderzocht: certificering en keurmerken, de opslag en verwerking van producten en eerste ervaring van de betrokkenen bij de coöperatie.

Erkend Streekproduct bleek hierbij de best passende vorm van certificering.

Voor de opslag van producten is momenteel alleen koeling haalbaar. Op de langere termijn kan het interessant zijn om DCA-opslag (dynamische opslag onder gecontroleerde atmosfeer) toe te passen voor de appels en peren omdat deze hiermee zeer lang houdbaar zijn, tot wel een jaar. Voor verwerking van producten is er een mogelijkheid om daar een keukenvoorziening aan toe te voegen met hobbymatige of semiprofessionele apparatuur. Een kookpot en vuller, oven, wasbakken en verpakkingsstation zijn opties die snel een interessant assortiment opleveren en slechts beperkte investeringskosten vragen.

Uit de interviews kwam naar voren dat de ambities met betrekking tot stadslandbouw ver uiteenlopen. Dat maakt het lastig voor de coöperatie om een koers te bepalen voor de toekomst. Het is bij de deelnemers en de geïnteresseerden nog niet duidelijk wat de daadwerkelijke plannen van de coöperatie eigenlijk zijn. De geïnterviewden geven aan dat er wel een basis voor de coöperatie is maar

dan zal de richting ook duidelijker, en samen met de (toekomstige) leden vormgegeven moeten worden.

(3) In de pilot werd de coöperatie gemonitord en geëvalueerd tijdens haar eerste stappen van de uitvoering van haar ambities. Zoals het vinden van afnemers en telers die het gewenste product gingen telen op hun kavel in Oosterwold. De Coöperatie zorgde voor zaaizaad en plantmateriaal. De coöperatie coördineerde vervolgens de teelt, oogst, afzet en logistiek van de producten. De coöperatie was ook verantwoordelijk voor de financiële afhandeling.

De pilot was een succes voor wat betreft het realiseren van de eerste teelten in Oosterwold en het belevaren van enkele afnemers in Almere. De coöperatie heeft een belangrijke eerste stap gezet met de pilot. Volgende stappen vergen nog de nodige inspanning. Een aantal lessen van de pilot:

1. De oorspronkelijke ambities op het gebied van teelt en afzet zijn niet op alle punten gerealiseerd.
2. De pilot was oorspronkelijk ook bedoeld om systemen en procedures te testen. Dat is slechts gedeeltelijk gebeurd. Dit zal in een volgend seizoen met hopelijk meer telers en afnemers moeten gebeuren.
3. Voor de pilot heeft de coöperatie gekozen voor een reguliere supermarkt als afnemer. Daarom zijn mede op advies van WUR, vooral reguliere producten geteeld voor een relatief lage prijs. Hierdoor was het moeilijk om meer professionele telers te vinden in Oosterwold. Speciale (niche) producten in combinatie met een hogere prijs zijn in de toekomst het overwegen waard.
4. Er is dringend behoefte aan meer deskundigheid op het gebied van de teelt.
5. De coöperatie is zeer kwetsbaar omdat nagenoeg alle werkzaamheden door de initiatiefnemer worden verricht.
6. De coöperatie ontwikkelt veel zaken zelf; teeltplanner, teelthandleiding, administratie enzovoort. Wellicht zijn hiervoor ook goed bruikbare pakketten op de markt. Het is verstandig om dit nader uit te zoeken.
7. Met de Plus supermarkt in Almere Buiten heeft de coöperatie een toegewijde afnemer gevonden. Deze anticipeerde op het soms haperende aanbod. Een verdere uitbreiding van de afzet (naar meer afnemers) vergt een verdere professionalisering van de coöperatie.

Terugkijkend op het project kunnen we concluderen dat de coöperatie succesvol uit de startblokken is gekomen. Door de pilot kunnen we stellen dat er 'proof of concept' is van de mogelijkheid om inwoners van Oosterwold voedsel te laten verbouwen voor Almere. Er is echter nog een lange weg te gaan voor er echt sprake is van een volwaardige schakel tussen productie in Oosterwold en het vullen van het voedselmandje van inwoners van Almere. Aan het enthousiasme en de inzet van de huidige betrokkenen zal het niet liggen.

Summary

Oosterwold is the 4,300-ha new urban district between Almere and Zeewolde where residents must allocate at least half of their plot for food production/urban agriculture. How this will be carried out is left to the residents. In addition to urban agriculture, self-organization is one of the important elements of the development of the area. The residents of Oosterwold embrace this challenge of being able to live in this neighbourhood, but they do struggle with the practical implementation. Both cultivation and sales are experienced as a challenge by the residents.

Foundation 'Urban Agriculture Oosterwold' wants to connect and support residents of Oosterwold in the development of urban agriculture, both in the cultivation and marketing of products. The foundation has asked for help to further develop this form of urban agriculture and would like to investigate this together with the Science Shop of Wageningen University & Research.

In this project, scientists and students are looking for answers to the following question:

How can food production and marketing in Almere Oosterwold be organized for a large number of small (semi) professional urban farmers in such a way that it is also acceptable for (local/regional) professional parties in the market, such as catering, supermarkets, caterers, etc.?

This project consisted of three main activities:

1. The deployment of an ACT group
2. Internship research by a master student
3. The implementation of a pilot in the field of cultivation and marketing

(1) The ACT group tried to answer the question whether residents of Oosterwold are willing to produce food for an external market. What prevents residents from doing this and what solutions can we propose for this were logical follow-up questions in this study.

The ACT group identified three different target groups for the cooperative; residents who are hardly interested, residents who are moderately interested and residents who are committed to urban agriculture. The foundation/cooperative must develop instruments for each of these target groups to stimulate the development of urban agriculture in Oosterwold.

The main message was that residents of Oosterwold have an interest in stronger community building and need support in selling and distributing their (over)production.

(2) A master student from Wageningen University contributed to this project as part of her internship. The following subjects were investigated: certification and quality marks, the storage and processing of products and the first experience of those involved in the cooperative.

Recognized Regional Product (Erkend streekproduct) turned out to be the most appropriate form of certification.

For the storage of products, only cooling is currently feasible. In the longer term, it may be interesting to use DCA storage (dynamic storage under controlled atmosphere) for apples and pears, because this means they have a very long shelf life, up to a year. For processing products, there is a possibility to add a kitchen facility with hobby or semi-professional equipment. A cooking pot and filler, oven, sinks and packing station are options that quickly provide an interesting range and require only limited investment costs.

From the interviews it emerged that the ambitions with regard to urban agriculture differ widely. This makes it difficult for the cooperative to determine a course for the future. It is not yet clear to the participants and the interested parties what the actual plans of the cooperative are. The interviewees indicated that there is a basis for the cooperative, but then the direction will also have to be made clearer and together with the (future) members.

(3) In the pilot, the cooperative was monitored and evaluated during its first steps in the implementation of its ambitions. Such as finding buyers and growers who were going to grow the desired product on their plot in Oosterwold. The Cooperative provided seed and planting material. The cooperative then coordinated the cultivation, harvest, marketing and logistics of the products. The cooperative was also responsible for the financial settlement.

The pilot was a success in terms of realizing the first crops in Oosterwold and supplying several customers in Almere. The cooperative has taken an important first step with the pilot. The next steps still require some effort. Some lessons from the pilot:

1. The original ambitions in the field of cultivation and marketing have not all been realized.
2. The pilot was originally intended to also test systems and procedures. That only partially happened. This should be done in the next season with hopefully more growers and buyers.
3. For the pilot, the cooperative has opted for a regular supermarket as its buyer. That is why, partly on the advice of WUR, mainly regular products are grown for a relatively low price. This made it difficult to find more professional growers in Oosterwold. Special (niche) products in combination with a higher price are worth considering.
4. There is an urgent need for more expertise in the field of cultivation.
5. The cooperative is very vulnerable because almost all activities are performed by the initiator.
6. The cooperative develops many things itself; cultivation planner, cultivation manual, administration and so on. There may also be useful packages on the market for this. It is wise to investigate this further.
7. The cooperative has found a dedicated buyer with the Plus supermarket in Almere Buiten. He anticipated the sometimes faltering supply. Further expansion of sales (to more customers) requires further professionalization of the cooperative.

Looking back on the project, we can conclude that the cooperative has got off to a successful start. Thanks to the pilot, we can state that there is 'proof of concept' of the possibility of having residents of Oosterwold grow food for Almere. However, there is still a long way to go before there is really a full developed link between production in Oosterwold and filling the food basket of residents of Almere. It will not be due to the enthusiasm and commitment of the current stakeholders.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Oosterwold is het 4.300 ha grote, nieuwe, stadsdeel tussen Almere en Zeewolde waar bewoners minimaal de helft van hun kavel moeten bestemmen voor voedselproductie/stadslandbouw (zie: <https://maakoosterwold.nl/>). In de planning van het gebied is 50% van de ruimte geormerkt als stadslandbouw. De ambitie is dat Oosterwold in de toekomst 10% van het voedselmandje van Almere produceert. Hoe dit gestalte gaat krijgen laat Almere aan de bewoners over. Zelforganisatie is naast stadslandbouw een van de belangrijke elementen van de planning van het gebied. De eerste bewoners kwamen in 2016 in het gebied, in 2021 zijn het er rond de 2000. Deze wonen nog allemaal in het Almeerse deel van het gebied, komende jaren wordt besloten hoe de ontwikkeling in het Zeewoldse deel verder gaat.

De meeste bewoners van Oosterwold omarmen de extra opgave van stadslandbouw, maar ze worstelen wel met de praktische uitvoering. Zowel teelt als afzet wordt als een uitdaging ervaren door de bewoners. De meeste bewoners hebben dan ook weinig ervaring met stadslandbouw, een enquête in 2019 onder ruim 100 (toekomstige) inwoners van Oosterwold leerde dat slecht 13,5% vond dat ze veel ervaring hadden met stadslandbouw. Hoewel de bewoners van Oosterwold goed georganiseerd zijn, ontbreekt het op het gebied van stadslandbouw nog aan samenhang en samenwerking. Zeker nu Oosterwold een sterke groei doormaakt, rond de 500 kavels zijn al ontwikkeld of in ontwikkeling (en veel meer volgen), groeit de behoefte aan een samenwerking rond stadslandbouw.

In 2020 werd een enquête naar stadslandbouw in Oosterwold uitgevoerd. De enquête was in het kader van het Flevo Campus-project "Korte ketens in Oosterwold". Het werd mei 2020 breed verspreid in Oosterwold, het leverde 141 reacties op van huidige en toekomstige inwoners. De enquête laat zien dat de grootte van de stadslandbouw-kavel gemiddeld tussen de 500 en 2.500 m² ligt. Op de meeste kavel staan fruitbomen en worden groenten, klein fruit, kruiden en bloemen geteeld. Het overgrote deel van de oogst wordt thuis geconsumeerd of gedeeld met de omgeving. Het overschot wordt deels verwerkt tot sappen en jam. Slecht een klein deel van de respondenten verkoopt de geogste en/of verwerkte producten. Bijna de helft van de 141 respondenten vindt dat er iets geregeld moet worden om de afzet te stroomlijnen, bijvoorbeeld via een winkel, platform, digitaal of zelfs door een coördinator. De respondenten vinden verder dat kennisuitwisseling en verwerkingslocatie meer aandacht moeten krijgen.

Figuur 1 Wat is nodig om stadslandbouw verder te ontwikkelen in Oosterwold, N=141 (Bron: Flevo Campus).

De Stichting 'Stadslandbouw Oosterwold' wil bewoners van Oosterwold verbinden en ondersteunen bij de ontwikkeling van deze stadslandbouw, zowel bij de teelt als het vermarkten van producten. Dit door het aanbieden van kennis, het samen inkopen van grondstoffen etc. Tevens is de stichting de vertegenwoordiger van haar leden richting de markt. De Stichting 'Stadslandbouw Oosterwold' vormt hierdoor dus de verbindende schakel tussen teelt en afzet.

Activiteiten van de Stichting:

- a. Opzetten van een coöperatie voor bewoners van Oosterwold die op een serieuze manier aan stadslandbouw willen doen;
- b. Maken van een tool/ manual: per groente- en fruitgroep met alle voorwaarden en interne regels waar bij de teelt aan voldaan moet worden, zodat ook aan (lokale/regionale) professionele externe partijen geleverd kan worden;
- c. Onderzoeken onder welke voorwaarden potentiële afnemers producten van de coöperatie willen afnemen. Welke hoeveelheden en onder welke voorwaarden (prijs, kwaliteit, leveringszekerheid, etc.)?
- d. Onderzoeken onder welke voorwaarden RVO (Rijksdienst voor Ondernemend Nederland) en VWA (Voedsel en Warenautoriteit) deze werkwijze toestaan;
- e. Onderzoeken of (biologische) certificering mogelijk is voor de coöperatie of voor delen ervan;
- f. Opzetten van een online handelsplatform (virtuele marktplaats), w.o.:
 - Vraag- en aanbod matching
 - Kosten- en opbrengstenwijzer
 - Teeltplanner
 - Oogstplanner
 - Kennisbank (marktprijzen etc.)
 - Herkomst- en keten-tracing
- g. Inventariseren van vorm, schaalgrootte en financiële consequenties van de op termijn noodzakelijke faciliteiten zoals:
 - Logistiek (warehouse, transportmiddelen)
 - Automatisering
 - Landbouwwerktuigen
 - Marketing en sales deskundigheid, groothandelsfuncties
 - Professionele teelt ondersteuning/ gewasdeskundigheid
 - Cursussen

De Stichting Stadslandbouw Oosterwold ziet het als haar taak om de leden van de producentencoöperatie te faciliteren. Concreet: ondersteunen met kennis, productiemiddelen, ICT, logistieke faciliteiten, administratie etc. De algemene doelstelling van de Stichting is: stadslandbouw stimuleren en naar een hoger plan brengen. Daarom mogen ook andere initiatieven, in Oosterwold maar ook in de rest van Flevoland rekenen op ondersteuning door de Stichting.

De producentencoöperatie moet een zeer diverse groep van kleinschalige private en (semi)professionele stadslandbouwers gaan bundelen. Het idee is dat de bewoners van Oosterwold die een bepaalde hoeveelheid grond beschikbaar hebben, deze kunnen inbrengen in de coöperatie. De coöperatie onderhoudt contact met de markt en inventariseert de marktbehoefte aan verschillende producten.

De stichting beschikt zelf over onvoldoende kennis en middelen om deze vorm van stadslandbouw verder uit te werken en wil dit graag samen met Wageningen University & Research verder onderzoeken.

1.2 Doel van het onderzoek

Het doel van dit onderzoek is om samen met coöperatie Oosterwold op zoek te gaan naar een antwoord op de volgende vraag: Hoe kan de voedselproductie en -vermarketing in Almere Oosterwold georganiseerd worden rond een groot aantal kleine (non/semi) professionele stadslandbouwers zodanig dat deze ook acceptabel is voor (lokale/regionale) professionele partijen in de markt, zoals horeca, supermarkten, cateraars, etc.?

Het onderzoek is erop gericht om een zo goed mogelijk beeld te krijgen van de (on)mogelijkheden van de door de Stichting Stadslandbouw Oosterwold i.o. beoogde vorm van stadslandbouw. Daaruit volgen

adviezen voor de stichting voor een mogelijke werkwijze van de op te richten coöperatie en zo mogelijk concrete producten die de stichting kan gebruiken voor het realiseren van de coöperatie.

1.3 Opzet en aanpak

Dit rapport start in hoofdstuk 2 met een schets van de ontstaansgeschiedenis van Oosterwold en hoe stadslandbouw daar positie kreeg in de planning. In het volgende hoofdstuk worden de resultaten van de onderdelen van dit project besproken.

Het project is gestart middels de inzet van een ACT-groep. Deze ging aan de slag met het beantwoorden van de vraag of bewoners van Oosterwold bereid zijn om voedsel te produceren voor een externe markt; dus meer dan voor eigen gebruik. Wat weerhoudt bewoners om dit te doen en welke oplossingen kunnen we hiervoor aandragen waren logische vervolgvragen in dit onderzoek. Het advies van de ACT-groep ging vooral over wat de coöperatie zou moeten doen om het gat tussen de potentiële productie en de actuele productie te verkleinen. De resultaten van de ACT-groep zijn beschreven in hoofdstuk 3.1.

Stagiaire Linda Hansman heeft een aantal diepte-interviews afgenomen bij leden van de coöperatie, zich verdiept in de mogelijkheden voor verwerking van producten en heeft een advies opgesteld over certificering. De resultaten van haar onderzoek zijn beschreven in hoofdstuk 3.2.

Tenslotte werd er samen met de coöperatie een pilot opgezet. Hierin werd op kleine schaal het hele proces van zaaien tot het leveren aan de eerste afnemer gevolgd. Coöperatie Stadslandbouw Oosterwold ging aan de slag met het vinden en beleveren van de eerste klanten. Middels een wekelijks (en later tweewekelijks) evaluatiegesprek werden de vorderingen van de coöperatie gevolgd waarbij steeds besproken werd wat de stand van zaken was en waaraan de coöperatie op dat moment behoefte had. Meer informatie over dit onderdeel is terug te vinden in hoofdstuk 4.

Het rapport vervolgt met conclusies en aanbevelingen en sluit af met een sprong in de toekomst.

2 Almere, stadslandbouw en Oosterwold

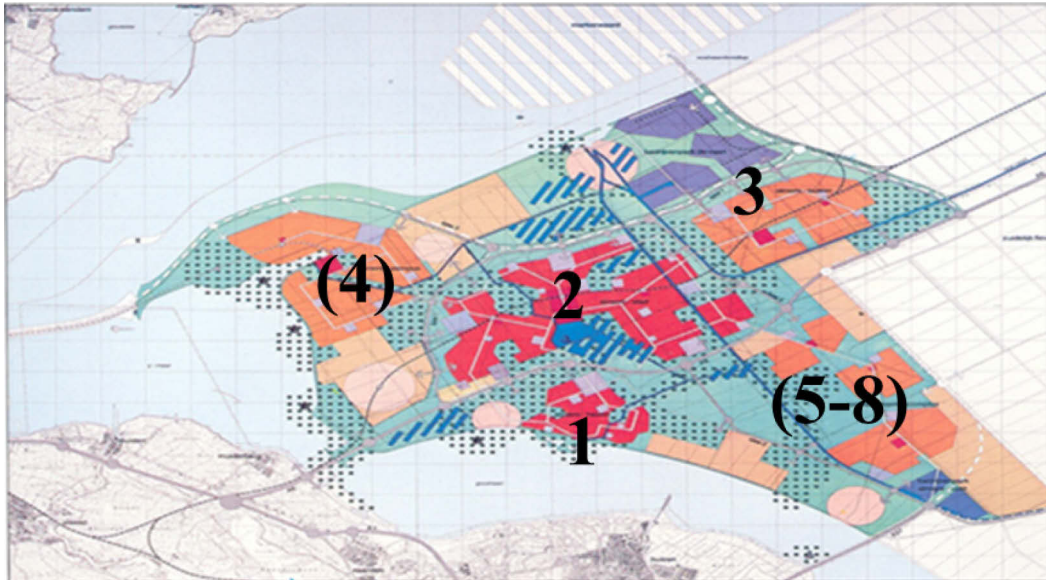
De Flevopolders werden ooit bestemd als de locatie voor rationele, hoogproductieve, landbouw. Zowel de Eerste als Tweede wereldoorlog had pijnlijk blootgelegd wat het betekent als Nederland van de aanvoer van voedsel wordt afgesneden. De nieuwe Flevopolders moesten gaan bijdragen aan het adagium *Nooit meer honger*. In de strak ingerichte polders kregen vooraf geselecteerde boeren de ruimte om deze hoogproductieve gronden te bewerken. Maar in de jaren zestig kwam er een kentering in de gedachte dat de polders uitsluitend voor voedselproducerende boeren waren. Er groeide in Nederland ook behoefte aan ruimte voor natuur, recreatie en woningen. Toen in de vroege zomer van 1968 de Zuidelijke Flevopolder droogviel werd er door de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders (RIJP) al volop gewerkt aan het ontwerp van een nieuwe stad. Deze nieuwe stad werd gesitueerd in de Zuidwestelijke hoek van de nieuwe polder, en kreeg (begin jaren zeventig) de naam Almere. In 1976 verwelkomde Almere haar eerste inwoners, nu wonen er ruim 200,000 en er is voor de komende jaren nog een flinke groei voorzien. De nieuwe wijk Oosterwold, 4,300 ha en 15,000 woningen groot, is één van de uitbreidingsgebieden van Almere (Figuur 2).

Figuur 2 De nieuwe wijk Oosterwold tussen Almere en Zeewolde, beoogd 4,300 ha en 15,000 nieuwe woningen. (Aangepast figuur naar: Almere, 2012).

Almere 1.0

Hoewel Almere in veel opzichten een normale stad lijkt, is de relatie met landbouw nooit echt verdwenen. De Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders (RIJP), en het daaronder vallende Projectbureau Almere, ontwierp in de jaren zeventig namelijk een stad bestaande uit vijf tot acht afzonderlijke kernen waarin bebouwing en buitenruimte geïntegreerd in plaats van gescheiden waren (Figuur 3). De bewoners van Almere moesten zo dicht mogelijk bij natuur en landbouw wonen was het idee. In een tijd, waarin compacte verstedelijking en het scheiden van functies de norm was, was dit bijzonder. Almere werd wel eens een anti-stad genoemd. In de plannen kregen de toekomstige kernen aan de oostkant van de stad, op de grens met de 'boeren' polder, een land-stedelijk karakter met een lage woningdichtheid, veel groen en ruimte voor alternatieve woonvormen. Daarmee lag in feite het latere Oosterwold al besloten in het "jaren zeventig ontwerp" van Almere. En ja, in het jaren zeventig ontwerp was er aan de oostkant van de stad zelfs ruimte voor alternatieve vormen van landbouw, kleinschalige meer op de stad gerichte landbouw -afwijkend van de landbouw in de rest van de polder-. Dit idee verstofte echter in de no-nonsense jaren tachtig en negentig. De stad heeft het dan te druk met huizen bouwen in de andere stadsdelen. Plannen om ook Almere aan de oostkant vol te bouwen lagen klaar. Totdat Almere begin jaren 2000, de stad heeft dan 150.000 inwoners, gevraagd wordt zich serieus voor te bereiden op een tweede groeispurt.

Figuur 3 Het oorspronkelijke ontwerp van Almere, met de beoogde 5 tot 8 kernen. De kernen 4 (Westelijk deel) en 5-8 (Oostelijk deel) waren gepland voor na het jaar 2000 (Bron: Almere, 1983).

Almere 2.0

Voor het toenmalige bestuur van de stad is deze vraag over een tweede groeisput de reden om eens kritisch te reflecteren: waarvandaan, waarheen en waarvoor. Deze reflectie leidt uiteindelijk tot de Concept Structuurvisie Almere 2.0 in 2009 <http://www.adriduivesteijn.nl/wp-content/uploads/Samenvatting-Structuurvisie-Almere-2.0.pdf>. Almere grijpt in deze visie deels terug op het fundament van de stad: de meerkernige opzet waarin stad en buitenruimte complementair zijn. Ook landbouw komt weer terug op de agenda, als stadslandbouw. De Concept Structuurvisie Almere 2.0 (p. 90) verwoordt het als volgt: "De nu nog grootschalige landbouw aan de oostkant van Almere gaat ... een transitie doormaken naar vormen van stadslandbouw. [...] Bij stadslandbouw wordt de ogenschijnlijke spanning tussen stad en landbouw doorbroken. Stad en landbouw vormen een eigentijdse combinatie. Zij versterken elkaar. Stadslandbouw maakt de stad groener en de voedselproductie duurzamer. Juist aan de oostkant van Almere is het kansrijk om verstedelijking te combineren." En daarmee rijpen voor de oostkant van de stad de gedachten voor de nieuwe wijk: Oosterwold. De planners en ontwerpers van Oosterwold voorzien een zelfvoorzienende en zelforganiserende wijk waarin stadslandbouw het middelpunt vormt.

Oosterwold

In 2013 gaan de Raden van Almere en Zeewolde akkoord met de plannen voor Oosterwold zoals verwoord in de Structuurvisie voor Oosterwold. Er wordt daarmee groen licht gegeven voor de ontwikkeling van de eerste fase van Oosterwold, zo'n 500 ha te ontwikkelen grond binnen de grenzen van Almere. Na 2021 wordt besloten over de ontwikkeling van fase 2, dat merendeels in de gemeente Zeewolde is gesitueerd. De Structuurvisie voor Oosterwold geeft de 10 basis ontwikkelregels voor de wijk. Eén ervan zegt dat minimaal 50% van de grond in Oosterwold (bijna 1,900 ha) gereserveerd is voor stadslandbouw. In de praktijk komt dat er op neer dat eenieder -of je nu individu, familie, collectief, bedrijf of winkel bent- die daar gaat wonen de helft van zijn perceel voor voedselproductie moet reserveren. Om deze ontwikkelregel kracht bij te zetten spreken Almere en Zeewolde de ambitie uit om ongeveer 10% van de regionale voedselbehoefte in Oosterwold te produceren. De invulling en uitvoering van deze ambitie laten de planners aan de toekomstige bewoners over. Zij moeten vormgeven aan de stadslandbouw in de wijk, en ook gaan zorgen voor de benodigde infrastructuur (denk aan eventuele afzet van de producten).

Vanaf 2016 strijken de eerste bewoners in de nieuwe wijk neer, momenteel heeft Oosterwold ruim 2,000 inwoners en dat aantal groeit snel. De eerder genoemde Flevo Campus enquête uit 2020 onder bewoners van de wijk laat zien dat de meeste bewoners stadslandbouw omarmen, hoewel de meeste weinig of beperkt ervaring hebben. Een commerciële en professionele aanpak van stadslandbouw zien

weinig zitten. Wel wordt er hardop nagedacht over de coördinatie en het stroomlijnen van de afzet (van over productie) wanneer het wel zo ver is. De aanvrager van deze Wetenschapswinkel studie is één van de partijen die daartoe het initiatief heeft genomen.

Figuur 4 Impressie van Oosterwold 2021 (Foto's: Gebiedsteam Oosterwold).

Om een idee te geven van deze 10% ambitie, het volgende rekenvoorbeeld. Van Dijk, Jansma et al. (2017) berekenden hoeveel land je nodig hebt om in 85% van de voedselvraag van Almere te voorzien. Zij kwamen, uitgaande van gangbare landbouw praktijken, zoveel mogelijk lokale productie (dus ook van veevoer) en een gemiddeld consumptiepatroon, op ongeveer 27,000 ha of omgerekend 1,400 m² per inwoner. De bijna 1,900 ha Oosterwold zou (in theorie) 13,500 inwoners van een bijna volledig menu kunnen voorzien. Hierbij kan aangetekend worden dat bijna 90% van die 1900 ha voor veevoer bestemd moet worden voor de productie van vlees en kaas.

Almere 3.0

Ondertussen heeft ook de ontwikkeling van stadslandbouw in overig Almere niet stil gestaan. Dekking (2018) telde in Almere 140 initiatieven op het gebied van stadslandbouw, dit zijn vaak niet commerciële initiatieven gericht op voedselproductie met een maatschappelijke component (denk aan buurtuinen). Een verkenning van Veen, Dagevos en Jansma (2019) laat zien dat twee-derde van de ruim 800 respondenten van het stadspanel van Almere zelf (af en toe) voedsel produceert, meestal in de achtertuin of in de vensterbank. Maar ook het bestuur van de stad heeft na de Almere 2.0 Structuurvisie niet stil gezeten. Zo krijgt voedsel en landbouw in Feeding the city een centrale plek tijdens de Floriade 2022. En om het belang van stedelijk voedsel voor Almere te vast te leggen, heeft het huidige college van Almere een voedselstrategie voor de komende jaren opgesteld <https://stadslandbouwnederland.nl/wp-content/uploads/2021/03/Voedselstrategie2021-Almere.pdf>. Het beschrijft hoe Almere zich samen met alle initiatieven, bedrijven, inwoners en partners uit de stad en omgeving wil inzetten voor een groene, gezonde stad en een bloeiende regionale voedsel economie. Dat doet ze door drie kernambities uit te spreken: toegang tot gezonde voeding, een duurzame voedsel economie en lokaal ondernemerschap in voedsel. De voedselstrategie is in 2021 door de Raad bekrachtigd.

Referenties:

- Almere, 1983. Ontwerp Structuurplan Almere. Lelystad: Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders.
- Almere, 2012. Almere Oosterwold: Land-Goed voor initiatieven. Almere: Almere 2.0, IAK Werkmaatschappij Almere Oosterwold.
- Dekking, A. J., 2018. Stadslandbouw in Almere: De stand van zaken op 1 november 2017. (Wageningen Plant Research rapport; No. WPR-752).
- Dijk van W., J.E. Jansma, W. Sukkel, H. van Reuler, T. Vermeulen & A.J. Visser, 2017. Closing the life cycle of phosphorus in an urban food system: the case Almere (NL). Wageningen Plant Research, Report 725, Wageningen.
- Veen, E.J., J.E. Jansma, H. Dagevos, & J.W. van der Schans, 2019, Prosumptie in de polder: een verkenning van de zelf voedsel producerende consument in Almere. Wageningen: Stichting Wageningen Research, Wageningen Plant Research. 69 p. (Rapport WPR; no. 799)

3 Inventariserend onderzoek

3.1 ACT

Het project is gestart middels de inzet van een ACT-groep bestaande uit: Camilla Linnaks Passani, Dagmar van Esch, Giulia Hem, Hilde Faber, Suzanne van Loosbroek en Marlies Oevermans. Deze ging aan de slag met het beantwoorden van de vraag of bewoners van Oosterwold bereid zijn om voedsel te produceren voor een externe markt; dus meer dan voor eigen gebruik. Wat weerhoudt bewoners om dit te doen en welke oplossingen kunnen we hiervoor aandragen waren logische vervolgvragen in dit onderzoek? Het advies van de ACT-groep ging vooral over wat de coöperatie zou moeten doen om het gat tussen de potentiële productie en de actuele productie te verkleinen.

Samenvattend:

1. Welke factoren bepalen de bereidheid van inwoners van Oosterwold om landbouwproducten te produceren?
2. Hoe kan een coöperatie de bewoners helpen om de kloof tussen intentie en gedrag te overbruggen?

Om deze vragen te beantwoorden zijn 14 interviews met bewoners afgenomen, is er een focusgroep bijeen gebracht die meedacht over oplossingen om de kloof tussen ambitie en dagelijkse praktijk te overbruggen. Daarnaast zijn er interviews met experts afgenomen en is er literatuuronderzoek uitgevoerd.

Resultaten van het ACT-onderzoek:

De bereidheid om voedsel te produceren in Oosterwold hangt af van een combinatie van factoren; de motivatie, omgevingsfactoren en persoonlijke ervaring. Veel genoemde motivaties zijn er plezier in hebben, het mooi vinden, duurzaamheid en bijdragen aan biologische productie. Omgevingsfactoren zijn de houding van de burens, de gemeenschap en de aanwezigheid van succesvolle voorbeelden. Bij persoonlijke ervaring gaat het om de ervaring met voedselproductie, de zware grond, de kleine schaal, gebrek aan tijd en/of ondersteuning. Opvallend was dat de grootste meerderheid van de geïnterviewden geen ambities hadden om "commercieel" te gaan telen.

Belemmeringen die er zijn om in Oosterwold met voedselproductie aan de slag te gaan zijn: (gebrek aan) kennis, ervaring, het niet kunnen voldoen aan afspraken omtrent kwaliteit en kwantiteit en onduidelijkheid over het begrip stadslandbouw en de handhaving hiervan bij de gebiedsorganisatie van Oosterwold.

De ACT-groep onderscheidde drie verschillende doelgroepen voor de coöperatie; nauwelijks geïnteresseerde bewoners, matig geïnteresseerde bewoners en door stadslandbouw geëngageerde bewoners. Voor elk van deze doelgroepen moet de stichting/coöperatie instrumentarium ontwikkelen om deze te helpen stadslandbouw in Oosterwold tot wasdom te brengen. Voor bewoners met nauwelijks of matige interesse is vooral de stichting van belang. Geëngageerde bewoners kunnen gelijk gaan telen voor de coöperatie.

De belangrijkste boodschap was dat bewoners van Oosterwold belang hebben bij een sterkere gemeenschapsvorming en behoefte hebben aan ondersteuning bij het verkopen en distribueren van hun overproductie. Geadviseerd wordt om taken die met de groep te maken hebben; gemeenschapsvorming en kennisoverdracht; onder te brengen bij een stichting. Zaken die met het vermarkten van overproductie te maken hebben kunnen ondergebracht worden bij een coöperatie.

3.2 De stage van master-student Linda Hansman

Master student Linda Hansman liep van februari tot november stage bij de Coöperatie Stadslandbouw Oosterwold. In die periode heeft ze aan drie onderwerpen gewerkt:

1. Certificering en keurmerken
2. Verwerking van producten
3. Interviews met betrokkenen

Certificering en keurmerken

Hierbij zijn drie keurmerken met elkaar vergeleken; SKAL, On the way to planet proof en Erkend Streekproduct.

Kijkend naar het karakter van Oosterwold en het feit dat het aanbod aan de supermarkt in een coöperatie is georganiseerd, lijkt erkend streekproduct de meest haalbare route. Als coöperatie heb je de kans om je eigen doelen en regels te stellen. Er zijn geen dure externe audits (zoals bij Skal keurmerk) en het is gemakkelijk om nieuwe telers toe te voegen of te verwijderen. In de opstartfase van een Erkend Streekproduct is wel een grote tijdsinvestering nodig om de regels en voorschriften voor de coöperatie op te stellen. Daarnaast is de marketingstrategie iets wat je zelf moet opzetten als coöperatie, dit kost tijd maar kan ook gebruikt worden om de korte ketens onder de aandacht te brengen. Ook het peer assessmentsysteem moet goed georganiseerd zijn. Maar omdat er al meer dan tien gebieden zijn waar ze een erkend streekproduct keurmerk hebben, is er al veel kennis en ervaring die gebruikt kan worden. Verder heeft de voorzitter van het keurmerk Erkend Streekproduct veel ervaring en is bereid deze kennis te delen met de coöperatie.

Skal-certificering heeft als voordelen dat er zekerheid is dat biologisch gecertificeerde producten een hogere prijs krijgen en omdat consumenten deze certificering vertrouwen en waarderen. Ook voor de supermarkt is dit makkelijk te vermarkten naar de klant. Maar het is de vraag of dit opweegt tegen de jaarlijkse kosten (lidmaatschap, audits). De externe audits zullen waarschijnlijk meer kosten dan de extra inkomsten die kunnen worden verdiend met biologische certificering (zeker als de omvang van de productie laag is). Ook is er geen inspraak over de biologische teeltstrategie, alle regels zijn in de EU vastgelegd en is er geen onderhandeling mogelijk. Naast het feit dat je de certificering zou kunnen delen met meerdere initiatieven is het mogelijk om deze ook toe te voegen aan het erkende streekproduct keurmerk.

Op weg naar planet proof is een keurmerk dat zich vooral richt op de grote reguliere landbouw waar ze een draai proberen te maken naar duurzamere landbouw. Deze verordening is nog in ontwikkeling en relatief duur bovendien krijgen de producten geen hogere prijzen.

Verwerking van producten

Omdat het meeste fruit in dezelfde periode en tempo rijp wordt, zullen er pieken in de oogst zijn die groter zijn dan de vraag van de plaatselijke supermarkten. Om ervoor te zorgen dat niets verloren gaat, zijn er opties om de oogst onder de juiste omstandigheden op te slaan of om de oogst te verwerken om de houdbaarheid te verlengen. Hoewel de coöperatie nog klein is, wordt rekening gehouden met de mogelijkheid dat zij zal uitgroeien tot een omvang van een professionele organisatie. Om deze reden is een scala van mogelijkheden voor opslag en verwerking onderzocht, van hoogtechnologisch en industrieel tot kleinschalig.

De meest voorkomende gewassen die bijna alle inwoners van Oosterwold hebben zijn fruitbomen en -struiken die appels, peren, kersen en zacht fruit (aardbei, framboos, bosbes enz.) voortbrengen. Zacht fruit is kwetsbaar en zeer bederfelijk. Appelen en peren kunnen onder de juiste omstandigheden maandenlang worden bewaard. Kersen zijn steenvruchten die langer kunnen worden bewaard dan zacht fruit, maar korter dan appelen en peren.

In de laatste week van haar stage heeft Linda nog een verkenning naar de oogst en verwerking van zachtfruit in Oosterwold uitgevoerd.

Opslag

In de huidige omvang van de Coöperatie Oosterwold lijkt opslag anders dan alleen koeling niet erg haalbaar. Maar op langere termijn kan het interessant zijn om DCA-opslag (dynamische opslag onder gecontroleerde atmosfeer) toe te passen voor de appels en peren omdat deze zeer lang houdbaar zijn, tot wel een jaar. Dit betekent dat er het hele jaar door appels en peren uit Oosterwold aan de inwoners van Almere kunnen worden geleverd. Voor het overige fruit lijkt het niet goed haalbaar om moderne bewaartechnieken toe te passen vanwege de beperkte verlenging van de houdbaarheid en de hoge kosten in verhouding tot de omvang van de oogst. Een DCA-koelinstallatie voor appels en peren zou een investering vergen van 4.500 tot 13.000 euro, afhankelijk van de grootte van de installatie.

Verwerking

Aangezien de coöperatie op zoek is naar een opslagruimte, is er een mogelijkheid om daar een keukenachtige voorziening aan toe te voegen met hobbymatige of semiprofessionele apparatuur. Een kookpot en vuller, oven, wasbakken en verpakkingsstation zijn opties die snel een interessant assortiment opleveren en slechts beperkte investeringskosten vragen. Dingen die verder kunnen worden overwogen zijn een sapcentrifuge, een snijmachine en een vriezer.

Omdat er nog geen faciliteit is, is een Co-packer ook een optie die serieus overwogen kan worden. Ook een tussenoortie van het huren van apparatuur en een faciliteit om te onderzoeken wat de coöperatie nodig heeft is een mogelijke strategie voor Coöperatie Oosterwold.

Interviews met betrokkenen

Voor dit onderdeel zijn acht interviews gehouden met bewoners van Oosterwold. De uitkomsten uit de interviews geven duidelijk het karakter van het huidige Oosterwold weer. Er wonen veel eigenzinnige mensen die allemaal op hun eigen manier bezig zijn met of nog hun huis bouwen of hun stadlandbouw inrichten of er al een tijdje wonen. De ambities lopen ook ver uiteen, de een wil ontzorgd worden wat betreft stadlandbouw terwijl de ander juist denkt aan zelfvoorzienend worden of het een leuke hobby vindt.

Dat geheel maakt het lastig voor de coöperatie om een koers te bepalen voor de toekomst. De omvang van de pilot was betrekkelijk klein en er waren de nodige problemen waardoor eigenlijk alleen een proof of concept geslaagd is.

Wat wel duidelijk is, is dat de mensen die ambities hebben met de stadlandbouw of het als onderdeel van hun verplichting zien de juiste mensen zijn die de coöperatie kan benaderen voor deelname. Zij zien het nut en de noodzaak hiervan in en meer dan de helft is gepassioneerd over het verbouwen van eigen en andermans voedsel. Dus qua motivatie lijkt de juiste doelgroep aangesproken te zijn.

Wat niet duidelijk is bij de deelnemers en de geïnteresseerden is wat de daadwerkelijk plannen van de coöperatie eigenlijk zijn. Het telen aan de hand van de wensen van de supermarkt is of niet echt bekend of niet echt gewenst. Meerdere bewoners geven aan graag het overschot van huidige gewassen te verkopen via de coöperatie of nog weer andere vormen van verwaarding. Daarnaast is voor slechts 2 geïnterviewden een financiële prikkel belangrijk.

Steun wordt wel gewaardeerd en de beoogde plannen van de coöperatie lijken redelijk aan te sluiten bij de wensen van de (mogelijke) deelnemers. Dat is namelijk, kennis delen, plantmateriaal samen inkopen, logistiek en wellicht in de toekomst een expert die ook adviezen kan geven.

Over samenwerking zijn eigenlijk weinig ideeën. Dit kan ook te maken hebben met de lastige situatie van sterk verminderde contacten de afgelopen anderhalf jaar door Corona. Een soort van meeting of evenement had kunnen helpen bij dit soort processen.

Voor een verwerkingstaak bij de coöperatie is nog weinig draagvlak hoewel dit financieel wel meerwaarde zou kunnen opleveren. Wellicht sluit dat aan bij het feit dat financiële prikkels niet zo belangrijk gevonden worden.

Alles overziend is er een basis bij de geïnterviewden voor de coöperatie maar zal de richting ook duidelijker moeten worden besproken met de (toekomstige) leden. Daarin zijn meerdere zaken belangrijk:

- Is de supermarkt het juiste afzetkanaal?
- Moet de supermarkt het enige afzetkanaal zijn of is er behoefte aan alternatieven?
- Is de supermarkt de klant van de coöperatie of zijn de leden de klant van de coöperatie of beide?
- Welke ondersteuning wordt gewenst?
- Welke vorm van samenwerking beoogt de coöperatie?
- Op welke termijn denkt de coöperatie financieel op eigen benen te kunnen staan?
- Wat is de rol van de gemeente en hoe wordt deze aangesproken?

4 De pilot

4.1 Inleiding

In deze pilot volgden de bij dit project betrokken onderzoekers de coöperatie tijdens een eerste (experimenteel) teeltseizoen. In deze fase ging de coöperatie op zoek naar afnemers en telers die het gewenste product gingen telen op hun kavel in Oosterwold. De coöperatie zorgde tevens voor zaaizaad en plantmateriaal. De coöperatie coördineerde de teelt, oogst, afzet en logistiek van de producten. De coöperatie was ook verantwoordelijk voor de financiële afhandeling.

De onderzoekers gingen eerst wekelijks, later tweewekelijks met de mensen van de coöperatie in gesprek. Tijdens deze gesprekken werd de stand van zaken, de vorderingen en de problemen besproken en werd vooruitgekeken naar de volgende weken. Op deze manier waren de onderzoekers zeer nauw op de hoogte en hadden ze naast een rol op het gebied van monitoring en evaluatie ook een rol als adviseur.

4.2 De resultaten van de pilot

Onderzoekers van Wageningen Universiteit en Research waren al vanaf maart 2020 in gesprek met de initiatiefnemers van Coöperatie Stadslandbouw Oosterwold over potentiële ontwikkelingsrichtingen. Coöperatie Stadslandbouw Oosterwold had de ambitie te opereren vanuit de vraagkant. Met andere woorden een vragende partij, bijvoorbeeld een supermarkt, legt een order neer bij de organisatie. Deze gaat er vervolgens voor zorgen dat deze vraag geleverd wordt.

Vorbereiding

Het oorspronkelijke idee was om één organisatie te vormen. Later is besloten om hierbij, mede op advies van de ACT-groep, een splitsing te maken. Er is een stichting opgericht die de coöperatie ondersteunt. Deze opdeling zorgt voor een duidelijke afbakening in taken, rollen en verantwoordelijkheden. Zaken als gemeenschapsvorming en kennisoverdracht werden ondergebracht bij de stichting. Alle dingen die te maken hebben met het produceren en leveren van producten werden ondergebracht bij de coöperatie.

De coöperatie is door het projectteam getipt over de subsidieregeling van de Floriade Parade. Hierdoor kreeg de coöperatie de beschikking over contant geld (seed money) om basale investeringen mee te doen in plantgoed en zaaizaad.

Er is voorafgaande aan de pilot discussie gevoerd over het telen van nicheproducten of algemeen gangbare producten. Dit is een duivels dilemma. Het is een keuze voor onderscheidende producten met een grotere marge maar kleinere omvang of reguliere producten waarbij de versheid of kwaliteit onderscheidend moet zijn. In overleg met Plus als eerste afnemer is besloten om in de pilot te gaan voor "gangbare" producten, passend bij de klanten van de Plus supermarkt. Tevens werd er gekozen voor onverpakte producten omdat voor verpakte producten er veel strengere eisen zijn aan product, verwerking en etikettering et cetera.

In het voorjaar heeft er een "wervingscampagne" plaatsgevonden voor de coöperatie. Dit heeft geresulteerd in ongeveer 50 geïnteresseerde potentiële leden.

Vanuit de stichting is aan diverse aanvragen voor Leader-subsidie gewerkt. Eén hiervan was voor een investering in een gebouw voor de coöperatie. Uiteindelijk is besloten nu geen aanvraag in te dienen omdat de tijd nog niet rijp is. Een aanvraag voor een digitale tool (met teelt advies etc.) wordt wel ingediend en is gehonoreerd.

Foto De eerste groente (Bron: J.A. Blaauw).

Uitvoering

Bij de opzet van de pilot, in het kader van dit wetenschapswinkelproject, is uitgegaan van meerdere afnemers, 5-10 telers met een gezamenlijke oppervlakte van 2.000 tot 2.500 m². Op deze manier konden ledenadministratie, logistiek, orderafhandeling en dergelijke echt getest worden. Er zijn in de loop van de tijd verschillende supermarkt (ketens) benaderd; Albert Heijn, VkusVill, Odin en Plus. Uiteindelijk zijn alleen Plus en later ook de Boerderijwinkel van de familie Grimme aan de Paradijvogelweg overgebleven. Ook het aantal deelnemende telers (6) en de betaalde oppervlakte (enkele honderden vierkante meters) is zeer bescheiden gebleven.

Door de bescheiden prijsstelling gekoppeld aan de gangbare producten, waarvan op indicatie van Plus werd uitgegaan, haakten een aantal potentiële telers af. Er is gestart met de volgende gewassen: andijvie, spinazie, courgette, spitskool, rode kool en stamslaboon. In totaal is er ongeveer 750 m² geplant of gezaaid. Het ging dus meestal om kleine aantallen en oppervlaktes.

Gedurende de pilot ontstond er behoefte aan een "teeltbegeleider"; iemand die met enige regelmaat een rondje langs de velden maakt om advies te geven over de teelt. Hiervoor zijn verschillende namen aangeleverd. Met bijna al deze personen is contact geweest; iedereen reageerde enthousiast. Omdat al deze mensen druk zijn met hun eigen bedrijf heeft dit nooit tot een bestendige relatie geleid.

Vanaf week 26 vinden er leveringen aan Plus en Boerderijwinkel Grimme. In de supermarkt is een klein "kraampje" ingericht met producten uit Oosterwold. Er was hiervoor veel aandacht in de media (Almere Deze Week, <https://www.almeredezeweek.nl/article/details/stadslandbouw-oosterwold-wil-10-van-almeersvoedselmandje-vullen>, en Omroep Flevoland <https://www.omroepflevoland.nl/gemist/radio/232831/resultaten-van-stadslandbouw-uit-oosterwoldop-je-bord?id=232831>).

Foto's Bron Omroep Flevoland.

Alle betrokkenen, ook de klanten, waren zeer enthousiast over de kwaliteit van de producten. Plus was gelijk bereid om een hogere prijs te geven dan voorheen afgesproken was. Het is echter niet gelukt om vanaf dit moment het kraampje constant gevuld te houden. Hier is door Plus heel pragmatisch mee omgegaan. Als er geen product was ging het kraampje in de opslag.

In tabel 1 zijn de leveringen door de Coöperatie in 2021 weergegeven. Daarnaast is er nog overtollig product naar Stichting Buitengewoon Almere gegaan. Hiervan is geen registratie bijgehouden.

Tabel 1 De leveringen door de Coöperatie in 2021.

Datum	Teler	Afnemer	Groente	Hoeveelheid
22-jun	A	Plus	Andijvie	5 kg
	B	Plus	Andijvie	5 kg
24-jun	A	Grimme	Andijvie	5 kg
28-jun	B	Plus	Andijvie	5 kg
	C	Plus	Doperwtjes	5 kg
	A	Plus	Bosui	10 kg
3-jul	D	Grimme	Lente-ui	32 st
8-jul	C	Plus	Rode biet	10 kg
21-jul	E	Plus	Witte kool en spitskool	10 kg
	D	Plus	Bolcourgettes	14 st
	F	Plus	Andijvie	5 kg
28-jul	D	Plus	Bolcourgettes	18 st
	F	Plus	Andijvie	5 kg
3-aug	E	Plus	Witte kool en spitskool	10 st
	D	Plus	Bolcourgettes	13 st
	A	Plus	Bolcourgettes	6 st
	F	Plus	Andijvie	10 kg
18-aug	F	Plus	Bolcourgettes	13 st
	D	Plus	Bolcourgettes	5 st

4.3 Evaluatie van de pilot

Deze pilot is een continu leerproces geweest waarbij steeds heel pragmatisch is gewerkt omdat steeds ingespeeld moest worden op recente ontwikkelingen. Hierdoor moesten de aanvankelijke ambities bijgesteld worden. Zo was de pilot mede ingezet om systemen te testen; ledenadministratie, teeltregistratie, teeltplanning, orderafhandeling, logistiek, facturatie etc. Vanwege het kleine aantal afnemers (2) en het kleine aantal aspirant leden (5) is het hier onvoldoende van gekomen. Voor de voortgang van deze eerste fase was dit geen probleem. Nadeel is wel dat als er komend jaar opgeschaald wordt, bovengenoemde systemen alsnog getest moeten worden. 2022 wordt daarmee feitelijk een vervolg pilot. Toch heeft dit eerste pilot jaar genoeg opgeleverd om lessen uit te trekken voor komende jaren.

Er is vraaggestuurd gewerkt. Dit heeft ertoe geleid dat er relatief makkelijke gewassen zijn geteeld en in de schappen zijn beland. Dit zijn echter wel gewassen die weinig onderscheidend zijn van het reguliere aanbod van een supermarkt. Met de prijs en dus de marge kan dus beperkt gespeeld worden. Het realiseren van voldoende marge voor dit soort producten is lastig. Een andere optie was het kweken van speciale producten geweest (oerkomkommers, toverbonen, chioggiabieten, tiggertomaten etc.). Hiermee onderscheid je je van het gewone aanbod in de supermarkt en kan je wellicht een hogere marge bedingen en andere doelgroepen bedienen. De levering van bolcourgettes wijst in die richting. Deze vonden gretig aftrek.

De coöperatie heeft dit eerste jaar vooral geanticipeerd en minder strategisch gehandeld. Dit heeft zeker bijgedragen aan quick wins voor de coöperatie. In deze ontwikkelfase van de coöperatie is dit een prima aanpak gebleken. De toegevoegde waarde van de coöperatie is bewezen en er is veel enthousiasme gegenereerd. Inzetten op een bepaalde strategie en deze proberen vast te houden had wellicht meer leermomenten opgeleverd.

Er zijn een aantal punten die in de volgende fase(n) aandacht verdienen. Zo is er binnen de coöperatie wel expertise op het gebied van communicatie en marketing maar is de praktische teeltkennis nog beperkt. Dit is een belangrijk aandachtspunt. Zeker bij een verdere doorontwikkeling van het aantal gewassen en volumes is teeltkennis zeer noodzakelijk. Het structureel verbinden van een deskundige teler is absoluut een prioriteit. Verder wordt de coöperatie gedragen door een kleine groep. De

initiatiefnemer is eigenlijk de centrale figuur bij de coöperatie. Alles gaat via hem en is van hem afhankelijk. Door zijn inzet is de pilot tot stand gekomen. De coöperatie is wel volledig van hem afhankelijk en daardoor kwetsbaar. De coöperatie moet snel meer kritische massa krijgen en op zoek naar iemand die de initiatiefnemer kan vervangen.

De coöperatie werkt zeer pragmatisch en flexibel. Hierdoor wordt er soms minder strak aan de uitgangspunten van de coöperatie gehouden (herkomst producten, prijsbeleid). Voor deze fase van de coöperatie is dit een prima aanpak. Te makkelijk afwijken van de uitgangspunten van de coöperatie tast op termijn de geloofwaardigheid en het imago van de coöperatie aan.

Er is bij veel potentiële leden onduidelijkheid over het doel en de werkwijze van de coöperatie. Hier is nog werk te verzetten. Dit betekent ook gezamenlijk delen van uitgangspunten en visies (ook door ACT en student geconcludeerd). Dat vraagt op korte termijn investering, maar draagt wel bij aan een goede worteling in het gebied.

Tenslotte ontwikkelt de coöperatie veel zaken zelf; teeltplanner, teelthandleiding, administratie enzovoort. Dit terwijl hiervoor soms uitstekende pakketten/systemen op de markt zijn. Een bredere oriëntatie is hierin te overwegen.

Met de Plus supermarkt in Almere Buiten heeft de coöperatie een toegewijde afnemer gevonden. Deze anticipeerde heel gemakkelijk op het soms haperende aanbod. Echter dit kan je niet van andere afnemers verwachten. In een volgende fase zal rekening moeten worden gehouden met strengere eisen. Van een wat meer veeleisende afnemer had mogelijk veel meer geleerd kunnen worden. Harde afspraken over producten, volumes, leverperiodes, prijzen en dergelijke hadden tot veel meer leermomenten geleid dan nu het geval was. Voor dit stadium was de combinatie Plus-Coöperatie wellicht prima. Samen met Plus is wel tot echte levering en afzet gekomen. In een volgende fase zou het goed zijn om op zoek te gaan naar een afnemer die wel hardere eisen stelt.

Het feit dat Stadslandbouw in Oosterwold niet gehandhaafd wordt is ook een belemmering voor de ontwikkeling van de coöperatie. Stadslandbouw heeft hierdoor een lage prioriteit bij veel bewoners.

Ook de hoge grondprijs in Oosterwold werkt nadelig voor de ontwikkeling van "professionele" stadslandbouw in Oosterwold. Door de hoge prijs worden de kavels kleiner en is er minder ruimte voor stadslandbouw. De ambitie van 10% voedsel voor Almere uit Oosterwold is hierdoor moeilijk te realiseren.

5 Aanbevelingen

Terugkijkend op het project kunnen we concluderen dat de coöperatie succesvol uit de startblokken is gekomen. Er is echter nog een lange weg te gaan voor er echt sprake is van een volwaardige schakel tussen productie in Oosterwold en het vullen van het voedselmandje van inwoners van Almere. Aan het enthousiasme en de inzet van de huidige betrokkenen zal het niet liggen.

Op basis van de pilot, het ACT onderzoek en het studenten onderzoek kunnen de volgende aanbevelingen gegeven worden aan coöperatie Oosterwold:

- In 2022 nog een keer een echte pilot uitvoeren met meerdere afzetkanalen.
- Start met het opzetten van systemen voor ledenadministratie, orderafhandeling enzovoort.
- Meer mensen bij coöperatie betrekken. Denk hierbij aan een team met daarin naast de initiatiefnemer o.a. een teeltadviseur, een financieel en administratief deskundige. Denk ook aan een ledenraad en een adviesraad.
- Meer mensen (telers) meenemen in de plannen. De visie moet gemeenschappelijk worden gemaakt en coöperatie leden moeten meegenomen worden in productontwikkeling.
- Keuze maken tussen bulk uit de polder en specialties uit Oosterwold of alleen richten op specialties?
- Besteed naast het verkopen van producten ook aandacht aan de sociale component: produceren voor voedselbank of Boeren voor burens. Vraagt wel een ander verdienmodel. (Is inmiddels al meegenomen in de uitgangspunten en ondertussen ook al opgepakt met verschillende leveringen.)
- Bewoners ontzorgen, door teelt uit te besteden aan een professional.
- Op termijn ook producten gaan verwerken. Voor appels bijvoorbeeld een mobiele sappers regelen. Dit vraagt wel een bewaar- en verwerkingsplek in Oosterwold.

Daarnaast heeft de coöperatie op termijn ook behoefte aan een "Voedselhub"; een centrale plaats voor opslag, verwerken, verpakken enzovoort. Ook heeft Oosterwold in deze ontwikkelfase behoefte aan een voortdurende betrokkenheid van kennispartijen en partijen uit de markt om haar ontwikkeling te versnellen.

6 Toekomstvisie

Mei 2035

Het is een mooie voorjaarsdag. Jantje Albert fietst samen met zijn opa door Oosterwold. Vol trots vertelt opa Jan Albert over het stadsdeel waar hij 20 jaar geleden één van de eerste bewoners was.

“In het begin was hier alleen maar een leeg landbouwgebied” vertelt Jan Albert. Er stonden geen huizen, er waren geen wegen, er was helemaal niets. Nu staan hier wel 15.000 huizen en wonen hier ruim 30.000 mensen. Er zijn scholen, winkels en allerlei bedrijven gekomen. Het is een dorp in de stad geworden.

Kijk, je kunt duidelijk het verschil zien tussen de oudere delen van Oosterwold en de pas ontwikkelde delen van Oosterwold. Daar waar in het begin iedereen een huis op een grote kavel bouwde en er nauwelijks ruimte voor grootschalige landbouw was zie je nu veel meer variatie in het gebied. Vrijstaande huizen op grote kavels en appartementengebouwen omgeven door grote akkers, je ziet het allemaal in Oosterwold.

Overal zijn mensen aan het werk. Op de ene plek wordt met de hand gewerkt op de moestuinen op andere plekken rijden trekkers om het land te bewerken voor het planten van kool of het zaaien van pompoenen. Steeds weer zie je bordjes staan met daarop “Hier teelt Coöperatie Stadslandbouw Oosterwold voor de regio Almere”. Kijk, hier ben ik in 2021 nog mee begonnen. Met hulp van de Wetenschapswinkel van Wageningen University & Research zijn we aan het pionieren geslagen.

In die tijd verbaasde ik me erover dat stadslandbouw in Oosterwold niet van de grond kwam terwijl er in potentie zoveel mogelijk was.

We begonnen heel klein met een paar mensen in Oosterwold en een supermarkt in Almere Buiten die ook enthousiast was om groenten en fruit uit Oosterwold in zijn winkel te verkopen. Het jaar daarna deden alle supermarkten van supermarktketen Plus mee en teelden we ook veel meer gewassen. Door de Floriade werd Oosterwold steeds bekender, zeker toen ook de voedselstrategie van de gemeente operationeel werd haakten ook andere supermarktketens aan en gingen restaurants uit de omgeving producten uit Oosterwold op de menukaart zetten.

Al deze producten pasten al snel niet meer in mijn auto. We hebben toen een elektrisch bestelautootje aangeschaft om groenten en fruit naar de stad te brengen, later werd dit een vrachtwagen op waterstof. In het begin reed er iemand van de coöperatie eerst een rondje door Oosterwold en vervolgens een rondje door Almere langs de verkooppunten.

Toen dat niet meer ging brachten de telers van de coöperatie hun groenten en fruit naar een centraal punt in Oosterwold. Dit noemden we de Oosterwoldhub. Hier was ook een koelcel waar we producten konden bewaren. Later zijn we hier ook appels gaan persen, ijs gaan maken, groente gaan snijden en verpakken en ontstond er een verwerkingsfabriekje.

Weer later openden we een winkeltje met een restaurant waarin mensen konden lunchen en dineren met producten uit Oosterwold,

Zo is de coöperatie steeds verder gegroeid. Inmiddels heeft de coöperatie 200 leden en zijn er zo'n 40 klanten (supermarkten, delicatessenwinkels, cateraars, restaurants enzovoort). Momenteel werken er tien mensen.

Droom of realistisch toekomstbeeld?

Wageningen University & Research
Wetenschapswinkel
Postbus 9101
6700 HB Wageningen
T (0317) 48 39 08
E wetenschapswinkel@wur.nl

www.wur.nl/wetenschapswinkel

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 6.800 medewerkers (6.000 fte) en 12.900 studenten behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

